

บทที่ 8

ปรัชญาว่าด้วยคุณค่าแห่งชีวิต

ปรัชญาสมัยปัจจุบันหันมาสนใจในเรื่องบุคคลและสังคม การสนใจเรื่องบุคคล คือ การสนใจ เรื่องตัวเองโดยเฉพาะ พยายามแสวงหาความหมายของชีวิต คุณค่าชีวิตและจุดหมายปลายทางของชีวิต (ส่วนการสนใจเรื่องสังคมคือการสนใจคนอื่น ๆ หรือคนทั้งหมดที่ประกอบกันเป็นสังคม พยายามศึกษาสังคม เข้าใจปัญหาสังคม พยายามแก้ปัญหาสังคม พัฒนาสังคม ขึ้นสู่ระดับ และสร้างสังคมในอุดมคติ)

ในบทนี้ จะกล่าวถึงเรื่องของชีวิตเท่านั้น ส่วนเรื่องของสังคมจะกล่าวในบทต่อไปที่ว่าด้วยปรัชญาสังคม

ชีวิตคืออะไร ?

นักปราชญ์ต่าง ๆ ให้คำนิยามชีวิตไว้แตกต่างกัน เช่น

1. หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวว่า “ชีวิตคือการต่อสู้” เป็นการแสดงถึงกิจกรรมสำคัญของชีวิตที่จะต้องต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จ หรือเป็นการนิยามชีวิตเกี่ยวเนื่องกับปรัชญาแห่งความสำเร็จการนิยามชีวิตโดยยกกิจกรรมส่วนหนึ่งของชีวิตมากว่าอาจมีได้หลายแบบ เช่น

“ชีวิต คือ การศึกษา”

“ชีวิต คือ การเดินทาง”

“ชีวิต คือ ความฝัน”

“ชีวิต คือ เลือด-เหงื่อ-น้ำตา”

ฯลฯ

2. เซ็คสเปียร์ กล่าวว่า “ชีวิตคือละครโรงใหญ่” เป็นการนิยามชีวิตในฐานะบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือ นิยามหลักไปทางสังคม

3. นักชีววิทยา กล่าวว่า “ชีวิตคือกระบวนการแห่งการปรับตัวเอง” เป็นการนิยามชีวิต ในแนววิวัฒนาการของอินทรีย์ หรือการพัฒนาการตัวเองของอินทรีย์

4. นักปรัชญานิยามชีวิตไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

นักจิตวิทยา นิยามว่า “ชีวิต คือ การปรากฏระดับหนึ่งของวิญญาณสมบูรณ์”

นักสสารนิยม นิยามว่า “ชีวิต คือ สิ่งวิวัฒนาการจากสสาร” เป็นต้น

ตามทัศนของอริสโตเติล ชีวิตแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ :-

1) ชีวิตระดับพืช มีเฉพาะความต้องการทางชีววิทยา เช่นการหายใจ การกินอาหาร การขับถ่าย และ การสืบพันธุ์

2. ชีวิตระดับสัตว์ มีความต้องการทางชีววิทยา และ มีความรู้สึทางประสาทสัมผัส เช่น การเห็น การฟัง ฯลฯ

3) ชีวิตระดับมนุษย์ มีความต้องการทางชีววิทยา มีความรู้สึทางประสาทสัมผัส และมีความคิดหาเหตุผล อันก่อให้เกิดอุบัติเหตุ และ คุณธรรมต่าง ๆ

ในที่นี้ จะกล่าวถึงชีวิตมนุษย์เท่านั้น มนุษย์นอกจากจะมีชีวิตแล้ว ยังมีจิต หรือ วิญญาณเพิ่มขึ้นมาด้วย โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ต้องการความสุข ไม่ต้องการความทุกข์ ความสุขที่มนุษย์แสวงหา มีเป็นระดับ ๆ ดังนี้ คือ

1) ความสุขเกิดจากความสนองความต้องการทางกาย เช่น การกิน การดื่ม การนอน และการสืบพันธุ์

2) ความสุขเกิดจากการสนองความต้องการทางจิตใจ เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ ด้วยการชมสิ่งต่าง ๆ การฟังดนตรี การเป็นผู้ที่สังคมยอมรับ

3) ความสุขเกิดจากการสนองความต้องการทางปัญญา เช่น การศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ การค้นพบสิ่งใหม่ ๆ การคิดหาเหตุผลจนสามารถรู้แจ้งธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย

4) ความสุขเกิดจากการหมดความต้องการ หรือหมดค้นหา อันได้แก่ โมกษะ วิมุตติ วิสุทธิ นิพพาน วิราคะ

คุณค่าแห่งชีวิต

คุณค่าหมายถึงสิ่งที่มีค่าควรแก่การสนใจ ควรแก่การประพฤติปฏิบัติ ควรแก่การศึกษาค้นคว้า หรือควรแก่การเข้าถึง คุณค่าของชีวิตได้แก่อะไรนั้น นักปรัชญาต่าง ๆ ได้กำหนดไว้ดังนี้:-

1) นักปรัชญาฮินดูกล่าวไว้ในหิโตปเทศว่า

“การกิน การนอน และเมถุน มีเสมอกัน ทั้งแก่สัตว์และมนุษย์ มนุษยธรรมเท่านั้นที่ทำให้มนุษย์แตกต่างออกจากสัตว์”

คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ มีความหมาย 3 อย่าง

- คุณธรรม หรือ ความดี
- เหตุผล หรือการบรรลุธรรม และ
- ความบริสุทธิ์แห่งจิต

2) นักสสารนิยม กำหนดคุณค่าไว้ 3 ประการ คือ

- ความจริง
- ความดี และ
- ความงาม

3) นักจิตนิยม กำหนดคุณค่าไว้ 4 ประการ คือ

- ความจริง
- ความดี
- ความงาม และ
- ความบริสุทธิ์

ผู้ตัดสินคุณค่านั้น นักปรัชญาฝ่ายจิตนิยมถือว่า พระผู้เป็นเจ้า เป็นผู้ตัดสิน นักปรัชญาฝ่ายสังคมนิยมถือว่านักปราชญ์ทั้งหลายผู้มีคุณธรรม เป็นผู้ตัดสิน ส่วนนักปรัชญาฝ่ายอัตถิภาวนิยม ถือว่า ตัวเราเองเป็นผู้ตัดสิน

ใครจะเป็นผู้ตัดสินก็ตาม ย่อมได้ผลตรงกันที่ว่า ความงาม-ความดี-ความจริง-และความบริสุทธิ์ เป็นค่าโดยสรุปรวบยอด

ความงาม

ความงามนั้น เป็นเรื่องสุนทรียศาสตร์ ขึ้นอยู่กับวัตถุที่มีคุณค่า และบุคคลผู้ประเมินค่าความงาม ความงามนี้แสดงออกมาได้หลายประการ เช่น

- ความกลืนของธรรมชาติ
- ความเป็นระเบียบของเอกภพ
- ความลงรอยของกฎคณิตศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์
- ความเหมาะสมของเส้นและสีของจิตรกรรม
- ความได้สัดส่วนและสมรูประหว่างซ้ายกับขวาของปฏิมากรรม
- รูปและแบบของสถาปัตยกรรม
- จังหวะและเสียงสูง-ต่ำของดนตรี
- ครู-ลหุและสัมผัสของกวีนิพนธ์

ฯลฯ

บางคนถือว่า ความงามเป็นคุณค่าแห่งชีวิต อุทิศชีวิตในการแสวงหา หรือสร้างความงาม ชีวิตนั้น ก็มีคุณค่าเพราะในระดับสูงสุด ความจะหล่อหลอม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความดี และความจริง จนเข้าถึงความบริสุทธิ์ได้

ความดี

ความดี เป็นเรื่องจริยศาสตร์ ขึ้นอยู่กับการกระทำ หรือ พฤติกรรมที่มีคุณค่า และบุคคลผู้ประเมินค่า ความดีครอบคลุมทั้งจริยศาสตร์ และการเมือง จึงแสดงออกมาได้หลายรูปแบบ การกระทำระหว่างบุคคลต่อบุคคลได้แก่คุณธรรม ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันเป็นคู่ๆ เช่น

- บิดามารดากับบุตร
- ครูอาจารย์กับศิษย์
- สามีกับภริยา
- เพื่อนกับเพื่อน
- พี่กับน้อง
- ผู้บังคับบัญชากับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

ฯลฯ

การกระทำระหว่างบุคคลกับสังคม ได้แก่คุณธรรม ของนักปกครอง กับนักการเมือง เช่นสังกหัตถ์ 4, ราชธรรม 10, จักรวรรดิวัตร 12, หรือคุณธรรมอื่นใดที่นักปกครองและนักสังคมสงเคราะห์ ตั้งขึ้นเป็นอุดมการณ์ของตนเอง ชีวิตที่มีคุณค่า นั้นจะมีคุณค่าได้ก็เพราะ ความดี เป็นความงาม และเป็นความจริง อยู่ในตัว ก่อให้เกิดความสงบ ความสมบูรณ์ ความสุข ความปราศจากเวรภัย และในที่สุดก็เข้าถึงความบริสุทธิ์ได้

ความจริง

ความจริงนั้น อันที่จริงเป็นเรื่องของตรรกวิทยา ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ ของศาสตร์ทั้งหลาย และเป็นศิลปะของศิลปะทั้งหลาย ขึ้นอยู่กับเหตุผล และบุคคลผู้ประเมินค่าเหตุผล ทั้งวิทยาศาสตร์และศิลปะ ต้องอาศัยเหตุผลเพราะวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่มีเหตุผลเกี่ยวกับธรรมชาติ และศิลปะ เป็นการวางกฎ เพื่อนำความรู้มาใช้ให้บรรลุถึงความจริง

ความจริงนั้น แสดงออกมาได้หลายรูปแบบ เช่น การศึกษาและพิสูจน์ ความรู้เดิม การค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ การนำความรู้ที่ค้นพบมาใช้เป็นประโยชน์ การแสวงหากฎที่คลุมข้อเท็จจริงกลุ่มหนึ่ง หรือคลุมธรรมชาติทั้งหมด ความจริงเป็นสิ่งที่มีความดี และความงามไว้ภายในตัวเอง ก่อให้เกิดความฉลาด ความสามารถ ความรอบรู้ ความไม่ยึดถือความสงบสุข และเข้าถึงความบริสุทธิ์ในที่สุด

ความบริสุทธิ์

ความบริสุทธิ์เป็นเรื่องของศาสนา และปรัชญาจิตนิยม ขึ้นอยู่กับความหลุดพ้น และบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ความหลุดพ้นมีหลายระดับ เช่นความหลุดพ้นเป็น

อย่าง ๆ เว้นความช่วยเหลือใดก็ได้ก็พ้นจากความช่วยอย่างนั้น ความหลุดพ้นชั่วคราว และความหลุดพ้นเด็ดขาด นักจิตนิยมถือว่า ความหลุดพ้นเป็นเรื่องของจิตเท่านั้น กล่าวคือ จิตไม่เกาะเกี่ยวกับโลกนี้ ไม่ตกเป็นทาสของประสาทสัมผัส เป็นจิตที่หลุดพ้น เข้าถึงความบริสุทธิ์ แต่นักปฏิฐานนิยมถือว่า ความหลุดพ้นมีได้ทั้งในทางกายและทางจิต เช่นความหลุดพ้นจากความยากจน ความหลุดพ้นจากความโง่ ความหลุดพ้นจากความชั่ว ความหลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา และความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ ซึ่งล้วนแต่นำไปสู่ความบริสุทธิ์เป็นขั้น ๆ ไป

นักสสารนิยม ไม่สนใจกับความหลุดพ้น ทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากสังกมเก่า ไปสู่สังกมในอุดมคติ ความหลุดพ้นนั้น จะเรียกด้วยศัพท์ใดศัพท์หนึ่ง เช่น การยก ระดับจิต การพัฒนาจิต โมกษะ วิมุตติ การไปรวมกับพระผู้เป็นเจ้า การเข้าถึงวิญญูณสมบุรณ์ก็ตาม ล้วนหมายถึงความบริสุทธิ์แห่งจิตทั้งสิ้น

จุดหมายแห่งชีวิต

จุดหมายปลายทางขั้นแรกของชีวิตก็คือความตาย ซึ่งทุกคนจะต้องประสบ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นักสสารนิยม ถือว่า ความตายเป็นจุดจบแห่งชีวิต ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป นักจิตนิยมถือว่า ความตายไม่ใช่จุดจบแห่งชีวิตถ้ายังทำกรรมดีกรรมชั่วคละกันอยู่จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป จนกว่าจะทำกรรมดีอย่างเดียว แล้วบรรลุลความหลุดพ้น จึงจะเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า-ปรมาตมัน-เต๋า หรือวิญญูณสมบุรณ์ เสวยสุขอย่างนิรันดร ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปฏิฐานนิยมด้วย ถือว่า ถ้าคนเรายังไม่สิ้นกิเลส ก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดตามผลแห่งกรรมดี และ กรรมชั่วของตน แต่ถ้าสิ้นกิเลสแล้วก็จะบรรลุนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

คุณค่าของชีวิต ไม่ได้อยู่ที่การปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปเองจนกระทั่งตาย แต่อยู่ที่การสร้างคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งขณะที่มีชีวิตอยู่ เพื่อบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตเป็นขั้น ๆ จนถึงขั้นสูงสุด คุณค่ารวยยอดคือ ความงาม-ความดี-ความจริง และ ความบริสุทธิ์ ซึ่งสามารถกระจายออกเป็นคุณค่าปลีกย่อย ได้อีกมากมาย ใครจะเลือกคุณค่าอย่างใด ก็ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของตนเอง แล้วสร้างคุณค่าอย่างนั้นให้เป็นจริงขึ้นมาให้ได้ โดยอาศัยปรัชญาแห่งความสำเร็จเป็นหลักชีวิต เช่นนั้น กล่าวได้ว่า เข้าถึงจุดมุ่งหมายแห่งชีวิต แม้จะตายไปแล้วก็ยังทิ้งคุณค่าไว้เบื้องหลังสำหรับจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ยังไม่สามารถเข้าถึงได้ในชีวิตปัจจุบัน

ผู้เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดสามารถใช้ชีวิตนี้เป็นพื้นฐาน หรือเป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อความสำเร็จในอนาคต